Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (tredje avdelningen)

den 22 februari 2018 *

”Fördragsbrott – Direktiv 91/271/EEG – Rening av avloppsvatten från tätbebyggelse – Dom varigenom domstolen fastställer ett fördragsbrott – Underlåtelse att följa domen – Artikel 260.2 FEUF – Ekonomiska påföljder – Schablonbelopp – Vite”

I mål C-328/16,

angående en talan om fördragsbrott enligt artikel 260.2 FEUF, som väckts den 10 juni 2016,

Europeiska kommissionen, företrädd av G. Zavvos, E. Manhaeve och D. Triantafyllou, samtliga i egenskap av ombud, med delgivningsadress i Luxemburg,

sökande,

mot

Republiken Grekland, företrädd av E. Skandalou, i egenskap av ombud, med delgivningsadress i Luxemburg,

svarande,

meddelar

DOMSTOLEN (tredje avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden L. Bay Larsen (referent) samt domarna J. Malenovský, M. Safjan, D. Šváby och M. Vilaras,

generaladvokat: N. Wahl,

justitiesekreterare: handläggaren R. Schiano,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 22 juni 2017,

med hänsyn till beslutet, efter att ha hört generaladvokaten, att avgöra målet utan förslag till avgörande,

följande

* Rättegångsspråk: grekiska.

Dom

1 Europeiska kommissionen har yrkat att domstolen ska

– fastställa att Republiken Grekland har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt artikel 260.1 FEUF genom att inte vidta de åtgärder som krävs för att följa domstolens dom av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385),

– förelägga Republiken Grekland att till kommissionen betala föreslaget vite till ett belopp om 34 974 euro för varje dag som domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) inte följts, från och med den dag som domen i förevarande mål avkunnas till den dag då domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) följs,

– förelägga Republiken Grekland att till kommissionen betala ett schablonbelopp om 3 828 euro per dag, räknat från den dag då domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) meddelades till dess att dom meddelas i förevarande mål eller till dess att domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) följs, om det sker vid en tidigare tidpunkt, och

– förplikta Republiken Grekland att ersätta rättegångskostnaderna.

Tillämpliga bestämmelser

2 Enligt artikel 1 i rådets direktiv 91/271/EEG av den 21 maj 1991 om rening av avloppsvatten från tätbebyggelse (EGT L 135, 1991, s. 40; svensk specialutgåva, område 15, volym 10, s. 93), i dess lydelse enligt kommissionens direktiv 98/15/EG av den 27 februari 1998 (EGT L 67, 1998, s. 29) (nedan kallat direktiv 91/271), gäller direktivet hopsamling, rening och utsläpp av avloppsvatten från tätbebyggelse samt rening och utsläpp av avloppsvatten från vissa industrisektorer. Direktivet har till syfte att skydda miljön från skadlig inverkan till följd av utsläpp av avloppsvatten.

3 I artikel 2 i direktivet definieras avloppsvatten från tätbebyggelse som ”spillvatten från hushåll eller en blandning av hushållsspillvatten och industrispillvatten eller dagvatten”. I artikel 2.4 i direktivet definieras ”tätort” som ”ett område där befolkningen eller de ekonomiska aktiviteterna är så koncentrerade att spillvatten från tätbebyggelse kan insamlas och ledas till ett avloppsreningsverk eller ett slutligt utsläppsställe”, och i artikel 2.6 definieras ”1 pe (personekvivalent)” som ”den mängd nedbrytbart organiskt material som har en biokemisk syreförbrukning på 60 g löst syre per dygn under fem dygn (BOD5)”. I artikel 2.8 definieras ”sekundär rening” som ”rening av avloppsvatten från tätbebyggelse genom en process som vanligen innebär biologisk rening med sekundärsedimentering eller någon annan process som uppfyller de krav som anges i tabell 1 i bilaga 1”.

4 I artikel 3.1 i direktivet föreskrivs följande:

”Medlemsstaterna skall säkerställa att det för alla tätorter finns ledningsnät för att ta hand om avloppsvatten från tätbebyggelse …

I fråga om utsläpp av avloppsvatten från tätbebyggelse till sådana recipienter som enligt definitionen i artikel 5 betraktas som känsliga områden, skall medlemsstaterna säkerställa att ledningsnät byggs ut för tätorter med över 10 000 pe senast den 31 december 1998.

Om ett ledningsnät skulle medföra oskäliga kostnader eller miljötillståndet inte skulle förbättras med ett sådant system, skall individuella system eller andra lämpliga system användas som medför ett motsvarande skydd för miljön.”

5 De generella bestämmelser som är tillämpliga på avloppsvatten från tätbebyggelse finns i artikel 4 i direktivet. I artikel 4.1 föreskrivs följande:

”Medlemsstaterna skall säkerställa att avloppsvatten från tätbebyggelse som leds in i ledningsnät före utsläpp undergår sekundär rening eller motsvarande rening

– senast den 31 december 2000 om utsläppen härrör från tätorter med mer än 15 000 pe,

…”

6 I artikel 5.1 och 5.2 i direktiv 91/271 föreskrivs följande:

”1. För genomförandet av åtgärderna enligt punkt 2 skall medlemsstaterna senast den 31 december 1993 ange känsliga områden enligt kriterierna i bilaga 2.

2. Medlemsstaterna skall säkerställa att avloppsvatten från tätbebyggelse som tas om hand genom ledningsnät, senast den 31 december 1998 skall undergå mer långtgående rening före utsläpp i känsliga områden än vad som följer av artikel 4 om avloppsvattnet härrör från tätorter med mer än 10 000 pe.”

Dom av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385)

7 I domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) fastställde domstolen att Republiken Grekland hade underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt artiklarna 3.1 andra stycket och 5.2 i direktiv 91/271 genom att underlåta att vidta nödvändiga åtgärder för att inrätta ett ledningsnät för avloppsvatten från tätbebyggelsen i Thriasio Pedio-regionen och genom att inte låta avloppsvatten från tätbebyggelsen i denna region genomgå en mer långtgående rening än sekundär rening innan det släpps ut i det känsliga området Eleusisbukten.

Det administrativa förfarandet och förfarandet vid domstolen

8 I samband med kontrollen av huruvida domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) hade följts, anmodade kommissionen, genom skrivelse av den 6 augusti 2004, grekiska myndigheter att inkomma med uppgifter angående vilka åtgärder som hade vidtagits för att följa den domen.

9 Grekiska myndigheter översände i skrivelse av den 14 juni 2005 en tidsplan till kommissionen. Tidsplanen avsåg genomförandet av de arbeten som krävdes för att domen skulle kunna följas. Enligt tidsplanen skulle ett ledningsnät för att ta hand om avloppsvatten från tätbebyggelsen i Thriasio Pedio-regionen tas i bruk den 20 juni 2009.

10 Kommissionen förklarade i formell underrättelse av den 10 april 2006 till grekiska myndigheter att kraven för att följa domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) ännu inte var uppfyllda.

11 I flera svarsskrivelser lyfte grekiska myndigheter fram det slutdatum som var angivet i kommissionens beslut om godkännande av medfinansiering från Sammanhållningsfonden av projekt avsedda att se till att nämnda krav uppfylldes. Nämnda slutdatum var den 31 december 2009. I svarsskrivelse av den 29 juni 2006 påstod grekiska myndigheter att denna frist skulle iakttas, trots de förseningar som hade konstaterats. Grekiska myndigheter underrättade dessutom kommissionen om att ett interimistiskt förfarande hade inletts mot resultatet av en anbudsinfordran som nämnda myndigheter hade genomfört, vilket var ägnat att leda till förseningar.

12 Republiken Grekland anser att domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) ska verkställas genom att en rad projekt genomförs:

– Byggandet av en reningscentral för avloppsvatten från tätbebyggelse (nedan kallad reningsverket).

– Byggandet av huvudledningarna för ledningsnätet för avloppsvatten från tätbebyggelse (nedan kallat huvudnätet).

– Byggandet av de sekundära ledningarna i ledningsnätet för avloppsvatten från tätbebyggelse (nedan kallat det sekundära ledningsnätet).

– Anslutningen av bostäder och industrier i regionen Thriasio Pedio, särskilt tätorterna Aspropyrgos, Elefsina, Mandra och Magoula till ledningsnätet för avloppsvatten från tätbebyggelse (nedan kallat servisnätet).

13 I senare skrivelser underrättade grekiska myndigheter kommissionen om att byggnads- och anläggningsarbetena avseende huvudnätet fortskred med förseningar som berodde på tekniska svårigheter och att byggnads- och anläggningsarbetena avseende det sekundärar ledningsnätet hade blivit försenade på grund av en process som hade inletts vid Symvoulio tis Epikrateias (Högsta förvaltningsdomstolen, Grekland).

14 Grekiska myndigheter hänvisade till ett antal juridiska och tekniska svårigheter som hade försenat de arbeten som krävdes för att domen skulle följas och hemställde om att fristen i besluten om medfinansiering skulle förlängas. En ny tidsplan för genomförandet av arbetena var bifogad hemställan. Enligt den nya tidsplanen skulle byggandet av huvudnätet och reningsverket vara avslutat den 31 juli 2010 och byggandet av det sekundära nätet skulle vara avslutat den 1 augusti 2010.

15 Kommissionen avgav ett motiverat yttrande till Republiken Grekland den 2 februari 2009 och tillställde den medlemsstaten en kompletterande formell underrättelse den 7 maj 2010.

16 Grekiska myndigheter underrättade kommissionen om hur situationen utvecklades i ett antal svarsskrivelser samt vid sammanträden.

17 I en skrivelse av den 27 november 2012 underrättade grekiska myndigheter kommissionen om att reningsverket hade en inkörningsperiod från den 27 juli 2012 och var i normal drift sedan den 27 november 2012. Däremot var det sekundära ledningsnätet och servisnätet ännu inte avslutade, även om förstnämnda nät i princip var färdigställt, med undantag för en del av nätet i tätorten Elefsina, närmare bestämt i området Kato Elefsina.

18 Beträffande servisnätet underrättade grekiska myndigheter regelbundet mellan mars 2013 och augusti 2015 kommissionen om att, på grund av inhemska svårigheter, hade uppsamlingsgraden av avloppsvatten från tätbebyggelse inte uppnått en tillfredsställande nivå. Endast 28 procent av sådant avloppsvatten samlades upp.

19 Kommissionen anser att vid tidpunkten för väckande av förevarande talan har Republiken Grekland ännu inte följt domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) i alla delar, trots att det har gått tolv år sedan den domen meddelades.

20 Kommissionen har inte heller mottagit någon tillförlitlig tidsplan från behöriga nationella myndigheter, vilken skulle göra det möjligt att fastställa ett datum från och med vilket det kan anses ha gjorts verkliga framsteg. Vid sidan av servisnätet har inte heller det sekundära ledningsnätet färdigställts bland annat den del av detta nät som betjänar området Kato Elefsina i tätorten Elefsina. Enligt kommissionen kan upptäckten av fornlämningar vilket Republiken Grekland har åberopat inte utgöra force majeure som kan motivera en sådan försening i genomförandet av arbetena.

21 Kommissionen har påpekat att den inte, vid sidan av de grekiska myndigheternas svarskrivelse av den 27 november 2012, har mottagit några uppgifter som bevisar att det avloppsvatten från tätbebyggelse som har samlats upp har varit föremål för en mer långtgående rening än sekundär rening. För att visa att reningen av avloppsvattnet är tillräcklig skulle grekiska myndigheter ha behövt styrka att reningsverket fungerat väl under en tid av tolv månader, genom provtagning i enlighet med bilaga I D i direktiv 91/271 som, beträffande sekundär rening, visar att det skett en procentuell reduktion av BOD5 och COD enligt vad som föreskrivs i direktivet, och som, beträffande tertiär rening, visar att det skett en tillräcklig procentuell reduktion av kväve i enlighet med bilaga I, tabell 2 i direktivet.

22 Kommissionen anser mot denna bakgrund att domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) ännu inte följts och har därför väckt förevarande talan.

Fördragsbrottet

Parternas argument

23 Kommissionen har påpekat att Republiken Grekland var skyldig att senast den 31 december 1998 vidta nödvändiga åtgärder för att avloppsvattnet från tätbebyggelsen i Thriasio Pedio-regionen samlades upp och var föremål för rening i enlighet med artikel 3.1 andra stycket och artikel 5.2 i direktiv 91/271, innan det släpptes ut i det känsliga området Eleusisbukten.

24 Republiken Grekland har i sitt svaromål hävdat att domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) har följts och att talan följaktligen saknar grund.

25 Republiken Grekland har i detta avseende gjort gällande att reningen av avloppsvattnet från tätbebyggelsen i den aktuella regionen måste ske genom byggandet av ett reningsverk samt byggandet av huvudnät, sekundära ledningsnät och servisnät.

26 Byggandet av reningsverket samt huvudnätet och det sekundära ledningsnätet hade påbörjats innan talan hade väckts i det mål som avgjordes genom domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385).

27 Grekiska myndigheter hade inkommit med ansökningar om medfinansiering av dessa arbeten till kommissionen. Kommissionen biföll dessa ansökningar i december 2004.

28 Republiken Grekland har påpekat att lokalbefolkningens reaktioner samt inledandet av en rättsprocess medfört en kraftig försening av byggandet av reningsverket.

29 Byggandet av reningsverket var avslutat den 7 april 2011 och efter en inkörningsperiod var anläggning i drift först från och med den 27 november 2012.

30 I syfte att säkerställa den mest kompletta uppföljningen av reningsverkets funktion, har representativa prover tagits av avloppsvattnet när det kommer in i reningsverket och när det lämnar reningsverket. Republiken Grekland har gett in uppgifter till domstolen vilka enligt den medlemsstaten styrker att reningen av vattnet uppfyller kraven i direktiv 91/271. Uppgifterna avser perioden från och med den 27 november 2012 till och med den 28 juli 2016.

31 Republiken Grekland har beträffande huvudnätet anfört att huvudavloppen har byggts, men att upptäckten av fornlämningar och de arkeologiska utgrävningarna av dessa samt diverse tekniska problem har försenat utbygganden av detta nät i tätorten Elefsina.

32 Republiken Grekland har beträffande det sekundära ledningsnätet hävdat att rättsprocesser, tekniska problem, svåra hydrologiska förhållanden, upptäckten av fornlämningar samt de arkeologiska utgrävningarna av dessa har medfört kraftiga förseningar i byggandet av nätet och hindrat byggandet av vissa delar av nätet. Enligt den medlemsstaten har hela det sekundära ledningsnätet anlagts, med undantag av den del som ligger i området Kato Elefsina i tätorten Elefsina. Detta gör det möjligt att betjäna 95 procent av pe i Thriasio Pedio-regionen.

33 Republiken Grekland har preciserat att reningen av avloppsvattnet från Kato Elefsina för närvarande ombesörjs av avloppsreningscentralen i Metamorfosi och att det därför inte sker några utsläpp av orenat vatten i ytvatten.

34 Det bristande antalet anslutningar (beräknade i pe) till servisnätet hänger enligt Republiken Grekland samman med att anslutningskostnaden betalas av fastighetsägarna, med bistånd från staten, och att den ekonomiska krisen inneburit att det inte varit möjligt för medlemsstaten att finansiera dessa anslutningar utan att invånarna betalar sin andel. Invånarna saknar emellertid möjlighet att betala för anslutningen till avloppsnätet.

35 Under dessa omständigheter uppgår antalet anslutningar till servisnätet till 45 procent av pe i Thriasio Pedio-regionen.

36 Republiken Grekland har preciserat att avloppsvattnet från icke anslutna hushåll samlas in i septiktankar och flerkammarbrunnar, innan det transporteras med tankbil till närliggande reningsverk för rening.

37 Kommissionen har i sin replik hävdat att Republiken Grekland själv har medgett att det sekundära ledningsnätet och servisnätet ännu måste färdigställas.

38 Kommissionen har således vidhållit sina invändningar och hållit fast vid att Republiken Grekland ännu inte följer domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385).

39 Kommissionen har påpekat att Republiken Grekland i sitt svaromål slutligen har meddelat resultaten av erforderliga provtagningar. Kommissionen har på denna punkt medgett att resultaten visar att reningsverket fungerar på ett tillfredsställande sätt och att allt avloppsvatten från tätbebyggelse som samlas in i dagsläget är föremål för en rening som uppfyller kraven i direktiv 91/271.

40 Beträffande det sekundära ledningsnätet har kommissionen emellertid erinrat om att Republiken Grekland själv har medgett att detta nät alltjämt måste färdigställas. Av 198 km planerade ledningar har nämligen endast 184 km anlagts på grund av att det saknas ledningar i området Kato Elefsina i tätorten Elefsina.

41 Beträffande servisnätet har kommissionen, på grundval av de uppgifter som Republiken Grekland har lagt fram i sitt svaromål, vitsordat att 45 procent av pe i Thriasio Pedio-regionen är anslutna till detta nät och att det avloppsvatten från tätbebyggelse som tas om hand av detta system således är föremål för tillräcklig rening.

42 Republiken Grekland har emellertid inte förmått styrka att avloppsvattnet från resterande 55 procent av pe är anslutna för att vattnet ska renas i enlighet med kraven i direktiv 91/271. Med undantag för uppgifterna beträffande reningsverket i Metamorfosi, vilket endast tar emot 5 procent av materialet uttryckt i pe, har Republiken Grekland inte lagt fram någon uppgift som styrker att det provisoriska system som den medlemsstaten har inrättat fungerar på ett tillfredsställande sätt, ens tillfälligt.

43 Även om Republiken Grekland skulle ha styrkt att systemet fungerade på ett korrekt sätt, utgör detta enligt kommissionen endast en förmildrande omständighet och innebär inte att domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) följs.

44 Republiken Grekland har i sin duplik vidhållit att domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) har följts och att talan följaktligen saknar grund.

45 Den medlemsstaten har beträffande det sekundära ledningsnätet medgett att det återstår en obetydlig del som alltjämt måste byggas.

46 Beträffande invånarna i Thriasio Pedio-regionens anslutningar till servisnätet, framgår det enligt Republiken Grekland av uppgifter från de berörda tätorterna Elefsina, Aspropyrgos, Mandra och Magoula att det sker en stadig ökning av antalet privata anslutningar.

47 Beträffande de 49,3 procent av pe i Thriasio Pedio-regionen som enligt vad Republiken Grekland har påstått vid förhandlingen ännu inte är anslutna till avloppsnätet transporteras deras avloppsvatten med tankbilar av privata företag till ett närliggande reningsverk. Även om det förs ett register över de tankbilstransporter som kommer till reningsverket, sparas inte uppgifter om avloppsvattnets ursprung eller ägarens kontaktuppgifter, med undantag för flytande industriavfall.

Domstolens bedömning

48 För att avgöra huruvida Republiken Grekland i enlighet med sina skyldigheter enligt artikel 260.1 FEUF har vidtagit de åtgärder som är nödvändiga för att följa domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385), ska domstolen pröva huruvida den medlemsstaten till fullo har iakttagit bestämmelserna i artikel 3.1 andra stycket och artikel 5.2 i direktiv 91/271, i synnerhet genom att vidta nödvändiga åtgärder för inrättandet av ett ledningsnät för avloppsvatten från tätbebyggelse i Thriasio Pedio-regionen och genom att se till att avloppsvatten från tätbebyggelse i den regionen blir föremål för en mer långtgående rening än sekundär rening enligt artikel 4 i direktivet, innan det släpps ut i det känsliga området Eleusisbukten.

49 Angående fördragsbrottsförfarandet enligt artikel 260.2 FEUF är referenstidpunkten för att bedöma huruvida det föreligger ett sådant fördragsbrott utgången av den frist som har angetts i den formella underrättelsen, som avgivits med stöd av samma bestämmelse (dom av den 22 juni 2016, kommissionen/Portugal, C-557/14, EU:C:2016:471, punkt 36).

50 Då kommissionen i förevarande fall, såsom det erinrats om i punkt 15 ovan, den 7 maj 2010 sände en kompletterande formell underrättelse till Republiken Grekland i enlighet med det förfarande som föreskrivs i artikel 260.2 FEUF, utgörs den referenstidpunkt som nämnts i föregående punkt av utgången av den frist som har angetts i den kompletterande formella underrättelsen, det vill säga den 7 juli 2010.

51 Det är dock utrett att det vid det datumet ännu inte skedde någon uppsamling av avloppsvatten från tätbebyggelsen i Thriasio Pedio-regionen och att detta avloppsvatten ännu inte var föremål för rening i enlighet med artikel 3.1 andra stycket och artikel 5.2 i direktiv 91/271, innan det släpptes ut i det känsliga området Eleusisbukten. Såsom framgår av Republiken Greklands svaromål byggdes reningsverket efter detta datum. Byggandet var avslutat den 7 april 2011 och reningsverket var, med undantag för inkörningsperioder, i drift först från och med den 27 november 2012.

52 Republiken Grekland har i vart fall medgett för det första att det sekundära ledningsnätet ännu inte är fullständigt färdigställt, eftersom området Kato Elefsina i tätorten Elefsina ännu inte har något sådant nät, och för det andra att samtliga invånare i Thriasio Pedio-regionen inte är anslutna till servisnätet.

53 Vad gäller Republiken Greklands argumentation avseende de svårigheter medlemsstaten har haft med att följa domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385), erinrar domstolen om att en medlemsstat enligt fast rättspraxis inte kan åberopa bestämmelser, praxis eller förhållanden i sin interna rättsordning som grund för att underlåta att iaktta skyldigheter som följer av unionsrätten (se, för ett liknande resonemang, dom av den 4 maj 2017, kommissionen/Förenade kungariket, C-502/15, ej publicerad, EU:C:2017:334, punkt 48).

54 Domstolen konstaterar därför att Republiken Grekland har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt artikel 260.1 FEUF, genom att inte vidta samtliga åtgärder som är nödvändiga för att följa domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385).

Ekonomiska påföljder

55 Kommissionen har yrkat att Republiken Grekland ska förpliktas att betala både vite och ett schablonbelopp.

56 Beträffande omfattningen av vitesbeloppet respektive schablonbeloppet har kommissionen grundat sig på sitt meddelande av den 13 december 2005, med titeln ”Tillämpning av artikel [260 FEUF]” (SEK(2005) 1658), i dess lydelse enligt meddelande C(2015/C 257/01) 6767 av den 6 augusti 2015, med titeln ”Uppdatering av de uppgifter som används för att beräkna de standardbelopp och löpande viten som kommissionen föreslår domstolen inom ramen för överträdelseförfaranden” (nedan kallat meddelandet av den 13 december 2005).

Vitet

Parternas argument

57 Med stöd av punkt 6 i meddelandet av den 13 december 2005 har kommissionen grundat sig på tre huvudkriterier för att beräkna vitesbeloppet, nämligen överträdelsens svårhetsgrad, överträdelsens varaktighet och behovet av att påföljden har en avskräckande effekt.

58 Beträffande den konstaterade överträdelsens svårhetsgrad har kommissionen understrukit att utsläpp av orenat avloppsvatten i ytvatten medför en förorening som kännetecknas av syreobalans, samtidigt som tillförseln av näringsämnen är särskilt skadlig för ytvattnets kvalitet och för därmed förbundna ekosystem. Utsläpp av avloppsvatten från tätbebyggelse kan dessutom få allvarliga återverkningar på folkhälsan.

59 Den bristande exekutionen av domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) har även en negativ påverkan på invånarnas möjligheter att utnyttja rent ytvatten för fritidsändamål.

60 Kommissonen har beträffande avloppsvatten från tätbebyggelse som varit föremål för otillräcklig rening understrukit att det inte räcker att endast genomföra en sekundär rening för att förhindra riskerna för förorening och försämring av vattenkvaliteten och närliggande ekosystem, när recipienterna enligt artikel 5 i direktiv 91/271 har ansetts utgöra ett känsligt område. Trots grekiska myndigheters insatser och åtgärder samlas dock 72 procent av avloppsvattnet från tätbebyggelse inte in på ett sätt som uppfyller kraven i direktiv 91/271. Detta innebär att det fördragsbrott som fastställts i domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) fortgår.

61 Enligt kommissionen skulle de insatser som grekiska myndigheter gjort, särskilt efter meddelandet av domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) eventuellt kunna anses utgöra förmildrande omständigheter. Reningsverket är i dag i drift, huvudnätet har byggts och det sekundära ledningsnätet är, med undantag för området Kato Elefsina, färdigställt.

62 Kommissionen anser emellertid att dessa förmildrande omständigheter till stor del neutraliseras av de försvårande omständigheter som kännetecknar förevarande mål. I synnerhet att det har gått tolv år sedan domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) meddelades. Republiken Grekland har med andra ord haft mer än sexton år på sig att till fullo följa föreskrifterna i direktiv 91/271, räknat från dagen då fördragsbrottsförfarandet inleddes. Kommissionen har dessutom inte tillgång till en preliminär tidsplan eller tillförlitliga uppgifter som gör det möjligt att precisera vid vilken tidpunkt som Republiken Grekland kommer att ha genomfört samtliga åtgärder avsedda att uppfylla de krav som följer av domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385).

63 Med beaktande av betydelsen av de unionsregler som det fördragsbrott avser som fastställts genom domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385), av följderna av fördragsbrottet för allmänna och enskilda intressen, av den förmildrande omständigheten bestående i de framsteg som gjorts till dags dato, av de försvårande omständigheterna bestående i osäkerheten beträffande när Republiken Grekland kommer att till fullo följa domen, av att de bestämmelser i direktiv 91/271 som överträtts är klara och av Republiken Greklands upprepade överträdelser av unionens miljölagstiftning och den medlemsstatens upprepade underlåtenhet att följa domstolens domar, föreslår kommissionen i enlighet med vad som anges i meddelandet av den 13 december 2005 en koefficient för överträdelsens svårhetsgrad på 5.

64 Beträffande överträdelsens varaktighet har kommissionen erinrat om att domstolen meddelade domen kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) den 24 juni 2004, och att kommissionen beslutade att väcka talan med stöd av artikel 260.2 FEUF den 19 november 2015. Den tid som förflutit uppgår till 137 månader och kommissionen har därför yrkat att koefficienten för varaktighet ska fastställas till 3 på en skala från 1 till 3.

65 Beträffande koefficienten som avser medlemsstatens betalningsförmåga, kallad faktor ”n”, har kommissionen erinrat om att denna satts till 3,48 för Republiken Grekland i meddelandet av den 13 december 2015.

66 Kommissionen har påpekat att, i enlighet med den beräkningsmetod som anges i nämnda meddelande, vitet per dag motsvarar ett enhetligt grundbelopp på 670 euro multiplicerat med koefficienten för svårhetsgrad, koefficienten för varaktighet och faktorn ”n”. I föreliggande fall har kommissionen således föreslagit ett vite om 34 974 euro per dag.

67 Kommissionen anser emellertid att vitet successivt ska sättas ned i förhållande till de framsteg som görs beträffande exekutionen av domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385). Kommissionen har därför föreslagit att det i enlighet med punkt 13.2 i meddelandet ska tillämpas ett regressivt dagligt vite, vars faktiska belopp ska beräknas i slutet av varje sexmånadersperiod genom att totalbeloppet minskas med en procentuell andel som motsvarar den andel pe som i slutet av den aktuella perioden uppfyller kraven i domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385).

68 Kommissionen har i detta hänseende i ansökan preciserat att den andel av befolkningen i den aktuella regionen som inte har tillgång till ledningsnät och reningssystem som uppfyller föreskrifterna i artikel 3.1 andra stycket och artikel 5.2 i direktiv 91/271, vid tidpunkten för talans väckande, motsvarade ett sammanlagt antal pe om 35 883. Kommissionen har i sin replik preciserat att detta antal uppgick till 27 500.

69 Enligt kommissionen ska det för fastställande av det slutliga vitesbeloppet per dag beaktas varje pe-enhet som bringats i överensstämmelse med föreskrifterna i föreskrifterna i direktiv 91/271, efter det att Republiken Grekland meddelat den institutionen uppgifter som styrker att sådan överensstämmelse uppnåtts.

70 Republiken Grekland har hävdat att det varken med hänvisning till överträdelsens svårhetsgrad, dess varaktighet, den samarbetsvilja och omsorg som Grekland uppvisat under förfarandet eller till de framsteg som gjorts vid exekutionen av domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) är motiverat att döma ut vite. Republiken Grekland har i andra hand ifrågasatt metoden för beräkning av vitet.

71 Den medlemsstaten anser att det föreslagna vitesbeloppet inte står i proportion till överträdelsens allvar, vars miljöpåverkan på grund av bristande uppfyllelse av specifika skyldigheter som följer av direktiv 91/271 inte kan bedömas med säkerhet.

72 Republiken Grekland anser för det första att den har följt domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385), i så måtto att den har satt igång de byggnads- och anläggningsarbeten som är nödvändiga för att följa domen.

73 Beträffande överträdelsens svårhetsgrad och varaktighet, innebär kommissionens förslag att tillämpa en koefficient på 5 att det inte tas hänsyn till att Republiken Grekland redan har följt nämnda dom. Medlemsstaterna har i detta avseende hävdat att skadan på människors hälsa inte är visad, med hänsyn till att avloppsvattnet från de hushåll som inte är anslutna till det sekundära ledningsnätet inte direkt och utan kontroll släpps ut i recipienterna, utan samlas in i septiktankar och flerkammarbrunnar innan det med tankbil förs till närliggande, fungerande reningsverk för rening. Koefficienten för överträdelsens allvar är dessutom orimlig med beaktande av den koefficient som kommissionen föreslog och som domstolen fastställde i det mål som avgjordes genom domen av den 22 juni 2016, kommissionen/Portugal (C-557/14, EU:C:2016:471).

74 För övrigt har kommissionen utan grund gjort gällande att den påstått bristande exekutionen av domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) är ägnad att undergräva genomförandet av andra unionsdirektiv eller få återverkningar på allmänna eller enskilda intressen i det specifika fallet.

75 Republiken Grekland har även bestritt kommissionens påståenden att Grekland begått upprepade överträdelser av unionens miljörätt.

76 Republiken Grekland har gjort gällande att den i föreliggande fall har styrkt att avloppsvattnet från tätbebyggelse i Thriasio Pedio-regionen är föremål för en mer långtgående rening än sekundär rening, vilken gör det möjligt att avlägsna fosfor och kväve från vattnet. Avloppsreningscentralen i Metamorfosi betjänar den andel av befolkningen som, på grund av arkeologiska utgrävningar eller ekonomiska svårigheter, ännu inte är ansluten.

77 Republiken Grekland har föreslagit att för det fall att domstolen beslutar att Grekland ska betala vite bör beloppet beräknas utifrån en koefficient för överträdelsens allvar som minskas till 1, med hänsyn till att Grekland eliminerat, eller i vart fall kraftigt minskat, den skada på miljön som följer av det fördragsbrott som fastställts i domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385).

78 Med beaktande av omständigheterna i förevarande fall är vitet dessutom oproportionerligt i förhållande till överträdelsens varaktighet och till Republiken Greklands minskade betalningsförmåga med anledning av den ekonomiska kris som landet genomgått.

79 Med hänsyn till att endast 5 procent av det sekundära ledningsnätet återstår att anlägga och att Republiken Grekland redan vidtagit nödvändiga åtgärder för detta ändamål, anser Grekland att koefficienten för varaktighet bör bestämmas till 1 vid beräkningen av eventuellt vite.

80 Beträffande medlemsstatens betalningsförmåga har Republiken Grekland uppgett att dess bruttonationalprodukt (BNP) sjönk med 25,5 procent mellan åren 2010 och 2016.

81 För det fall domstolen beslutar att Republiken Grekland ska betala vite, har Grekland hemställt att kommissionens förslag om regressivt vite i förhållande till exekutionsgraden av domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) och om beräkning av vitesbeloppet efter utgången av varje sexmånadersperiod ska fastställas.

Domstolens bedömning

82 Enligt domstolens fasta praxis är föreläggandet av vite i princip endast motiverat såvida det fördragsbrott som består i att en tidigare dom från domstolen inte har följts fortgår fram till domstolens prövning av de faktiska omständigheterna (dom av den 22 juni 2016, kommissionen/Portugal, C-557/14, EU:C:2016:471, punkt 61 och där angiven rättspraxis).

83 Såsom framgår av punkterna 30 och 39 i förevarande dom har Republiken Grekland i sitt svaromål lagt fram resultaten av representativa prover som tagits i reningsverket och som styrker att detta fungerar på ett tillfredsställande sätt och som, beträffande perioden 27 november 2012–28 juli 2016, visar effektiviteten av reningen av insamlat avloppsvatten enligt direktivet 91/271. Kommissionen har på denna punkt, såväl i repliken som vid förhandlingen, medgett att resultaten visar att reningsverket fungerar på ett tillfredsställande sätt och att allt avloppsvatten från tätbebyggelse som samlas in i dagsläget är föremål för en rening som uppfyller kraven i direktiv 91/271.

84 Även om huvudnätet är fullständigt färdigställt i Thriasio Pedio-regionen har emellertid, såsom kommissionen har gjort gällande, det sekundära ledningsnätet ännu inte byggts i området Kato Elefsina i tätorten Elefsina. Republiken Grekland har medgett detta, inbegripet vid förhandlingen. Det kan därför inte anses att det sekundära ledningsnätet blivit fullständigt färdigställt i Thriasio Pedio-regionen.

85 Beträffande anslutningen av hela befolkningen i Thriasio Pedio-regionen till servisnätet har Republiken Grekland vid förhandlingen påstått att 50,7 procent av pe i regionen redan är anslutna till detta nät. Kommissionen har bestritt detta. Även om Republiken Greklands påstående skulle vara riktigt, förhåller det sig inte desto mindre så, att 49,3 procent av pe alltjämt saknar anslutning till servisnätet.

86 Domstolen anser under dessa omständigheter att Republiken Grekland inte har visat att medlemsstaten, vid tidpunkten för förhandlingen, fullständigt hade fullgjort de skyldigheter som följer av domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385).

87 Följaktligen utgör ett föreläggande för Republiken Grekland att betala vite ett lämpligt ekonomiskt medel för att få denna medlemsstat att vidta de åtgärder som är nödvändiga för att få det fastställda fördragsbrottet att upphöra och säkerställa att domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) följs i sin helhet.

88 Det kan emellertid inte på förhand uteslutas att domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) kommer att ha följts fullt ut den dag då domen i förevarande mål meddelas. Således ska vite endast föreläggas för det fall fördragsbrottet fortfarande pågår vid dagen för meddelande av dom (se, analogt, dom av den 22 juni 2016, kommissionen/Portugal, C-557/14, EU:C:2016:471, punkt 66).

89 Av domstolens fasta praxis framgår att vitet ska bestämmas utifrån vilken grad av påtryckning som krävs för att den medlemsstat som underlåtit att följa en dom om fördragsbrott ska ändra sitt beteende och upphöra med det aktuella fördragsbrottet (dom av den 22 juni 2016, kommissionen/Portugal, C-557/14, EU:C:2016:471, punkt 67 och där angiven rättspraxis).

90 Inom sitt utrymme för skönsmässig bedömning på området får domstolen fastställa storleken på vitet så att det dels är anpassat efter omständigheterna, dels står i proportion till det fastställda fördragsbrottet och den berörda medlemsstatens betalningsförmåga (dom av den 22 juni 2016, kommissionen/Portugal, C-557/14, EU:C:2016:471, punkt 68).

91 Kommissionens förslag beträffande vitet binder således inte domstolen och utgör endast en lämplig referenspunkt. På samma sätt är sådana riktlinjer som de som anges i kommissionens meddelanden inte bindande för domstolen, men de bidrar till att säkerställa insyn, förutsägbarhet och rättssäkerhet vad gäller kommissionens handlande när den lämnar förslag till domstolen. Inom ramen för ett förfarande enligt artikel 260.2 FEUF om en medlemsstats fördragsbrott som pågår, oaktat samma fördragsbrott har fastställts tidigare i en dom som meddelats med stöd av artikel 258 FEUF, står det nämligen domstolen fritt att för det vite som föreläggs fastställa det belopp och den form som den anser vara lämpliga för att medlemsstaten ska förmås att uppfylla sina skyldigheter enligt den första dom som domstolen har meddelat (dom av den 22 juni 2016, kommissionen/Portugal, C-557/14, EU:C:2016:471, punkt 69).

92 Vid fastställandet av vitesbeloppet är de grundläggande kriterier som ska beaktas för att säkerställa att vitet fungerar som tvångsmedel i syfte att uppnå en enhetlig och effektiv tillämpning av unionsrätten i princip överträdelsens svårhetsgrad, dess varaktighet och den berörda medlemsstatens betalningsförmåga. Vid tillämpningen av dessa kriterier ska särskild hänsyn tas till de konsekvenser som underlåtelsen att följa domen får för allmänna och enskilda intressen samt till hur brådskande det är att få den berörda medlemsstaten att uppfylla sina skyldigheter (dom av den 22 juni 2016, kommissionen/Portugal, C-557/14, EU:C:2016:471, punkt 70).

93 Vad, för det första, angår överträdelsens svårhetsgrad erinrar domstolen om att direktiv 91/271 syftar till att skydda miljön. Bristen på eller otillräckliga reningssystem för avloppsvatten från tätbebyggelse kan orsaka skador på miljön och måste betraktas som särskilt allvarliga brister (dom av den 22 juni 2016, kommissionen/Portugal, C-557/14, EU:C:2016:471, punkt 71).

94 Domstolen finner dessutom att det utgör en försvårande omständighet att domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385), enligt Republiken Greklands egna uppgifter, ännu inte har följts i alla delar, vilket motsvarar en försening på närmare 20 år, eftersom skyldigheten att säkerställa en sekundär rening av avloppsvatten från tätbebyggelse i Thriasio Pedio-regionen motsvarande direktivets krav skulle ha fullgjorts senast den 31 december 1998 (se, för ett liknande resonemang, dom av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland, C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385, punkt 51). Domstolen kan därför endast konstatera att överträdelsen pågått under en synnerligen lång tid vilken, med hänsyn till ovannämnda syfte, dessutom är av en viss svårhetsgrad (se, analogt, dom av den 22 juni 2016, kommissionen/Portugal, C-557/14, EU:C:2016:471, punkt 74).

95 Republiken Grekland har framfört argumentet att avloppsvattnet från den del av befolkningen i Thriasio Pedio-regionen som inte är ansluten till servisnätet inte släpps ut i naturen, utan transporteras i tankbilar till ett närliggande reningsverk. Detta argument har bestritts av kommissionen. Domstolen konstaterar att Republiken Grekland inte kan vinna framgång med detta argument, eftersom medlemsstaten inte har lagt fram några uppgifter som bevisar att ett sådant system för insamling fungerar på ett tillfredsställande sätt.

96 Situationen i Thriasio Pedio-regionen har emellertid förbättrats i förhållande till den situation som rådde vid inledningen av det fördragsbrottsförfarande i vilket domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) meddelades. Vid den tidpunkten

fanns det inte ens något ledningsnät för avloppsvatten från tätbebyggelse. Vid tidpunkten för domstolens prövning har huvudnätet blivit fullständigt färdigställt, det sekundära avloppsnätet behöver endast färdigställas i området Kato Elefsina och servisnåtet når, såsom Republiken Grekland har gjort gällande i sina inlagor, 45 procent av pe i Thriasio Pedio-regionen. Den i punkt 85 i förevarande dom angivna procentsatsen om 50,7 procent som har framförts av Republiken Grekland kan emellertid inte läggas till grund för bedömningen, eftersom Grekland inte har förmått styrka att den är riktig.

97 Domstolen konstaterar att i förevarande mål är omfattningen av den skada på människors hälsa och på miljön som vid dagen för meddelande av förevarande dom orsakas av det aktuella fördragsbrottet, i stor utsträckning beroende av det antal platser som fördragsbrottet rör. Skadan är således mindre omfattande än den skada på människors hälsa och miljön som orsakades av det fördragsbrott som ursprungligen förelåg och som fastställdes i domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) (se, analogt, dom av den 2 december 2014, kommissionen/Grekland, C-378/13, EU:C:2014:2405, punkt 56).

98 Såsom Republiken Grekland har gjort gällande ska det anses utgöra en förmildrande omständighet att Thriasio Pedio-regionen är en region med ett stort arkeologiskt kulturarv och att det sekundära ledningsnätet färdigställts, men på grund av upptäckten av fornlämningar och arkeologiska utgrävningar, har detta nät inte kunnat färdigställas i området Kato Elefsina i tätorten Elefsina.

99 Beträffande, för det andra, överträdelsens varaktighet, ska denna bedömas utifrån den tidpunkt då domstolen bedömer de faktiska omständigheterna, och inte utifrån den tidpunkt då kommissionen väckte talan vid domstolen. I förevarande fall är överträdelsens varaktighet, det vill säga nästan fjorton år, räknat från det att domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) meddelades, betydande (se, analogt, dom av den du 22 juni 2016, kommissionen/Portugal, C-557/14, EU:C:2016:471, punkt 76).

100 Även om artikel 260.1 FEUF inte anger någon tidsfrist inom vilken en dom ska ha följts, fordrar emellertid hänsynen till vikten av omedelbar och enhetlig tillämpning av unionsrätten att åtgärder för att följa domen vidtas omedelbart och slutförs snarast möjligt (dom av den 22 juni 2016, kommissionen/Portugal, C-557/14, EU:C:2016:471, punkt 77 och där angiven rättspraxis).

101 Vad, för det tredje, angår den berörda medlemsstatens betalningsförmåga, framgår det av domstolens praxis att hänsyn ska tas till den senaste utvecklingen av medlemsstatens BNP den dag då domstolen prövar de faktiska omständigheterna (dom av den 22 juni 2016, kommissionen/Portugal, C-557/14, EU:C:2016:471, punkt 78). Härvidlag ska det tas hänsyn till Republiken Greklands argument att dess BNP sjönk med 25,5 procent mellan åren 2010 och 2016, när Grekland gav in sitt svaromål till domstolen.

102 Kommissionen har dessutom yrkat att domstolen ska sätta ned vitesbeloppet successivt i förhållande till de framsteg som görs såvitt avser exekutionen av domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385).

103 Domstolen finner i detta avseende att, även om det för att säkerställa att domstolens dom följs i alla delar är nödvändigt att utkräva hela vitet tills medlemsstaten har vidtagit samtliga nödvändiga åtgärder för att bringa fördragsbrottet att upphöra, det i vissa särskilda fall emellertid är tänkbart att tillämpa en påföljd som innebär att medlemsstatens eventuella framsteg vid fullgörandet av sina skyldigheter beaktas (se, för ett liknande resonemang, dom av den 2 december 2014, kommissionen/Grekland, C-378/13, EU:C:2014:2405, punkt 60).

104 Kommissionen har i förevarande fall föreslagit att det vid beräkningen av vitesbeloppet ska tas hänsyn till den successiva minskning av antalet pe som inte uppfyller kraven i direktiv 91/271, vilket skulle göra det möjligt att ta i beaktande de framsteg som Republiken Grekland gjort i exekutionen av domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) samt

proportionalitetsprincipen. Denna successiva avtrappning innebär att Republiken Grekland inte endast ges incitament att så snart som möjligt slutföra inrättandet av ett ledningsnät i området Kato Elefsina, utan även ges incitament att försäkra sig om att ett ledningsnät som uppfyller kraven i direktiv 91/271 har inrättats i hela Thriasio Pedio-regionen.

105 Med hänsyn till omständigheterna i målet finner domstolen att det är lämpligt att förelägga ett regressivt vite om 18 000 euro per dag.

106 Beträffande vitets periodicitet ska, i enlighet med kommissionens förslag, avtrappningen bestämmas halvårsvis, med hänsyn till att framläggandet av bevis om att kraven i direktiv 91/271 är uppfyllda kan kräva en viss tid och för att beakta eventuella framsteg som svarandemedlemsstaten har gjort. Totalbeloppet ska således minskas för respektive period med en procentsats som motsvarar den andel pe-enheter i Thriasio Pedio-regionen som bringats i överensstämmelse med domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) (se, analogt, dom av den 15 oktober 2015, kommissionen/Grekland, C-167/14, ej publicerad, EU:C:2015:684, punkt 66).

107 Domstolen anser följaktligen med utövandet av sitt fria skön att det halvårsvisa vitet ska uppgå till 3 276 000 euro.

108 Mot bakgrund av det anförda dömer domstolen Republiken Grekland att till Europeiska kommissionen betala ett vite på 3 276 000 euro för varje halvår som dröjsmålet med att vidta nödvändiga åtgärder för att följa domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) består, räknat från den dag då domen i förevarande mål meddelas till dess att domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) har följts fullt ut. Det faktiska beloppet ska beräknas i slutet av varje sexmånadersperiod genom att totalbeloppet för respektive period, i förekommande fall, minskas med en procentsats motsvarande andelen pe i Thriasio Pedio-regionen som har bringats i överensstämmelse med domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) vid utgången av den aktuella perioden, jämförd med antalet pe som inte uppfyller kraven i domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) den dag då domen i förevarande mål meddelas.

Schablonbelopp

Parternas argument

109 Kommissionen har yrkat att domstolen ska förplikta Republiken Grekland att betala ett schablonbelopp om 3 828 euro per dag, beräknat enligt meddelandet av den 13 december 2005. Schablonbeloppet följer således av att det enhetliga grundbeloppet, fastställt till 220 euro, multipliceras med en koefficient för överträdelsens svårhetsgrad på 5 och en faktor ”n” som uppgår till 3,48, räknat från och med dagen för meddelandet av domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) till och med dagen för meddelande av förevarande dom eller den dag då domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) har följts, om den dagen inträffar före meddelandet av förevarande dom.

110 I föreliggande fall har det enligt kommissionen gått 4 165 dagar mellan domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) och kommissionens beslut den 19 november 2015 att väcka förevarande talan med stöd av artikel 260.2 FEUF. Det totala schablonbeloppet vid tidpunkten för kommissionens beslut motsvarar därför det i föregående punkt nämnda schablonbeloppet per dag multiplicerat med detta antal dagar, det vill säga 15 943 620 euro. Detta belopp är högre än det lägsta schablonbeloppet för Republiken Grekland, vilket uppgår till 1 933 000 euro.

111 Schablonbeloppet överstiger det lägsta schablonbeloppet och därför bör ett schablonbelopp om 3 828 euro per dag åläggas, beräknat på det sätt som anges i punkt 110 i förevarande dom.

112 Republiken Grekland har gjort gällande att den har följt domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385), eftersom de byggnads- och anläggningsarbeten som avser att säkerställa exekutionen av den domen har utförts och eftersom nödvändiga åtgärder har vidtagits beträffande de arbeten som återstår att utföra. Grekland har dessutom regelmässigt samarbetat med kommissionen på ett lojalt sätt. Med hänsyn till att Grekland eliminerat eller i vart fall kraftigt minskat ytterligare skador på miljön, finns det inte heller någon risk för att överträdelsen upprepas. Grekland har därför hävdat att något föreläggande att betala ett schablonbelopp inte är motiverat i föreliggande fall.

113 Om domstolen trots detta skulle besluta att förelägga Republiken Grekland att betala ett schablonbelopp, har Grekland påpekat att den dag som ska användas som utgångspunkt för beräkningen av schablonbeloppet inte kan vara dagen för meddelande av domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385), eftersom den domen inte kunde ha följts det datumet med hänsyn till de byggnadsarbeten som pågick, utan måste vara en tidpunkt efter nämnda dag som motsvarar utgången av en rimlig frist för att följa domen.

114 Enligt Republiken Grekland ankommer det under alla omständigheter på domstolen att bedöma huruvida det med hänsyn till den ”ytterst svåra” ekonomiska konjunkturen i Grekland, objektivt sett finns anledning att förelägga den medlemsstaten att betala ett sådant belopp eller om den ska vara fullständigt befriad från skyldigheten att betala.

115 Republiken Grekland har under alla omständigheter bestritt kommissionens beräkningsmetod. Grekland har hävdat att om den staten ska föreläggas att betala ett schablonbelopp per dag ska detta uppgå till 765,60 euro och, för det fall domstolen skulle besluta att förelägga ett enda schablonbelopp, ska detta uppgå till 1 933 000 euro.

Domstolens bedömning

116 Domstolen erinrar inledningsvis om att den, inom det utrymme för skönsmässig bedömning som tillkommer den inom förevarande område, är behörig att kombinera föreläggandet av vite och föreläggandet av ett schablonbelopp (dom av den 22 juni 2016, kommissionen/Portugal, C-557/14, EU:C:2016:471, punkt 91).

117 Bedömningen av huruvida ett schablonbelopp ska föreläggas, liksom fastställandet av det eventuella beloppets storlek, ska i varje enskilt fall grunda sig på samtliga relevanta omständigheter avseende såväl det fastställda fördragsbrottets beskaffenhet som den attityd som intas av den medlemsstat mot vilken ett förfarande har inletts med stöd av artikel 260 FEUF. Domstolen tillerkänns enligt denna bestämmelse ett stort utrymme för skönsmässig bedömning för att avgöra om en sådan påföljd ska föreläggas eller ej och i förekommande fall för att besluta om beloppet för denna (dom av den 22 juni 2016, kommissionen/Portugal, C-557/14, EU:C:2016:471, punkt 92).

118 I förevarande mål anser domstolen att de rättsliga och faktiska omständigheter som lett till fastställandet av fördragsbrottet – i synnerhet den omständigheten att det redan har meddelats andra domar utöver domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385), nämligen dom av den 7 februari 2013, kommissionen/Grekland (C-517/11, ej publicerad, EU:C:2013:66) och dom av den 15 oktober 2015, kommissionen/Grekland (C-167/14, ej publicerad, EU:C:2015:684) i vilka det fastställts att Republiken Grekland har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter i fråga om rening av avloppsvatten från tätbebyggelse – visar på att det krävs en

åtgärd med avskräckande effekt, såsom föreläggande av ett schablonbelopp, för att på ett effektivt sätt förhindra att liknande överträdelser av unionsrätten upprepas i framtiden (dom av den 22 juni 2016, kommissionen/Portugal, C-557/14, EU:C:2016:471, punkt 93).

119 Under dessa förhållanden ankommer det på domstolen att vid den skönsmässiga bedömningen fastställa schablonbeloppet så, att det dels är anpassat efter omständigheterna, dels står i proportion till den begångna överträdelsen (dom av den 22 juni 2016, kommissionen/Portugal, C-557/14, EU:C:2016:471, punkt 94).

120 Bland i detta avseende relevanta faktorer ingår omständigheter som överträdelsens svårhetsgrad och hur lång tid fördragsbrottet har fortgått sedan avkunnandet av den dom varigenom det fastställts (dom av den 22 juni 2016, kommissionen/Portugal, C-557/14, EU:C:2016:471, punkt 95).

121 De omständigheter som ska beaktas i förevarande fall framgår bland annat av de överväganden som återfinns i punkterna 92–101 i denna dom beträffande överträdelsens svårhetsgrad och varaktighet samt den aktuella medlemsstatens betalningsförmåga.

122 Beträffande den aktuella överträdelsens svårhetsgrad konstaterar domstolen med avseende på byggandet av ett sekundärt ledningsnät att endast en tätort saknar ett sådant nät, nämligen området Kato Elefsina i tätorten Elefsina, och att den procentuella andel av pe som är anslutna till servisnätet i Thriasio Pedio-regionen uppgår till 45 procent. Domstolen konstaterar dock att i genomsnitt och beträffande större delen av den tid som gått mellan dagen för meddelandet av domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) och dagen för meddelande av förevarande dom har det i nämnda region inte ens funnits något reningsverk, utan ett sådant är i drift först från och med den 27 november 2012. Den aktuella överträdelsen ska därför anses vara av det allvarligare slaget vid beräkningen av såväl schablonbeloppet som vitet.

123 Beträffande överträdelsens varaktighet ska det, utöver övervägandena i punkterna 99 och 100 i förevarande dom, vid bestämmandet av schablonbeloppet beaktas att Republiken Grekland, trots att den medlemsstaten regelmässigt har samarbetat med kommissionen, inte har följt de tidsplaner som den själv har ålagt sig i syfte att säkerställa att reningen av avloppsvatten från tätbebyggelse i Thriasio Pedio-regionen uppfyller kraven. Det framgår nämligen av de handlingar som getts in till domstolen att kommissionen inte har mottagit någon tillförlitlig tidsplan som skulle ha gjort det möjligt för kommissionen att konstatera att det skett verkliga framsteg i genomförandet av nödvändiga åtgärder för att följa domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) och således i iakttagandet av föreskrifterna i direktiv 91/271.

124 De skäl som Republiken Grekland åberopat som motivering i detta avseende, nämligen att dröjsmålet med exekutionen av domen beror på inhemska svårigheter kan inte godtas. Såsom det har erinrats om i punkt 53 i förevarande dom kan en medlemsstat inte hänvisa till inhemska svårigheter för att motivera en underlåtenhet att uppfylla skyldigheter som följer av unionsrätten. Republiken Grekland kan därför inte vinna framgång med en sådan argumentation.

125 Det kan därmed konstateras att det fördragsbrott som lagts Republiken Grekland till last har pågått under en betydande tid.

126 I likhet med vad kommissionen har gjort gällande ska hänsyn slutligen tas till det stora antalet domar som nämns ovan i punkt 118, där det redan har fastställts att Republiken Grekland har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter i fråga om rening av avloppsvatten från tätbebyggelse. En medlemsstats beteende bestående i upprepade överträdelser framstår som än mer oacceptabelt när det avser ett område där risken för skada på människors hälsa och miljö är särskilt stor. Den omständigheten att en medlemsstat gjort sig skyldig till upprepade överträdelser på ett bestämt område kan tyda på att

det krävs en åtgärd med avskräckande effekt, såsom föreläggande av ett schablonbelopp, för att på ett effektivt sätt förhindra att liknande överträdelser av unionsrätten upprepas i framtiden (dom av den 22 juni 2016, kommissionen/Portugal, C-557/14, EU:C:2016:471, punkt 99).

127 Såsom angetts i punkt 121 ovan, ska det emellertid även tas hänsyn till sådana omständigheter som dem som nämns i punkterna 92–101 i förevarande dom, det vill säga svårigheter förbundna med upptäckten av fornlämningar i Thriasio Pedio-regionen och arkeologiska utgrävningar samt följderna för Republiken Greklands betalningsförmåga av den ekonomiska kris som landet har genomgått.

128 Med beaktande av det anförda finner domstolen att det, mot bakgrund av omständigheterna i målet, är skäligt att fastställa det schablonbelopp som Republiken Grekland ska föreläggas att betala till 5 000 000 euro.

129 Följaktligen ska Republiken Grekland föreläggas att till kommissionen betala ett schablonbelopp på 5 000 000 euro.

Rättegångskostnader

130 Enligt artikel 138.1 i rättegångsreglerna ska tappande part förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna, om detta har yrkats. Kommissionen har yrkat att Republiken Grekland ska förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna. Eftersom Republiken Grekland har tappat målet, ska kommissionens yrkande bifallas.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (tredje avdelningen) följande:

1) **Republiken Grekland har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt artikel 260.1 FEUF, genom att inte vidta samtliga åtgärder som är nödvändiga för att följa domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385).**

2) **För det fall det fördragsbrott som fastställts i punkt 1 fortgår den dag då domen i förevarande mål meddelas, ska Republiken Grekland till Europeiska kommissionen betala ett vite på 3 276 000 euro för varje halvår som dröjsmålet med att vidta nödvändiga åtgärder för att följa domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) består, räknat från den dag då domen i förevarande mål meddelas till dess att domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) har följts fullt ut. Det faktiska beloppet ska beräknas i slutet av varje sexmånadersperiod genom att totalbeloppet för respektive period minskas med en procentsats motsvarande andelen personekvivalenter i Thriasio Pedio-regionen som har bringats i överensstämmelse med domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) vid utgången av den aktuella perioden, jämförd med det antal personekvivalenter i den regionen som inte uppfyller kraven i domen av den 24 juni 2004, kommissionen/Grekland (C-119/02, ej publicerad, EU:C:2004:385) den dag då domen i förevarande mål meddelas.**

3) **Republiken Grekland föreläggs att till Europeiska kommissionen betala ett schablonbelopp om 5 miljoner euro.**

4) **Republiken Grekland ska ersätta rättegångskostnaderna.**

Underskrifter